

GŁOSA

Aleksandra Czekał*

**GŁOSA DO ORZECZENIA
EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU
SPRAWIEDLIWOŚCI
W SPRAWIE BAUMBAST I R.**

Europejski Trybunał Sprawiedliwości, orzeczenie z dnia 17 września 2002 roku, sprawa C-413 / 99, Baumbast i R. przeciwko Ministrowi Spraw Wewnętrznych, Zbiór Orzeczeń Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości 2002, str. I – 07091.

Tezy orzeczenia:

1. Dzieciom pracownika migrującego przysługuje na podstawie art. 12 rozporządzenia Rady nr 1612/68 z 15 października 1968 roku o swobodzie przemieszczania się pracowników we Wspólnocie prawo do pobytu i edukacji na terenie państwa członkowskiego, w którym rodzic ten prowadzi działalność gospodarczą. Prawo to nie wygasa ani w wyniku rozwodu rodziców, ani ze względu na utratę przez rodzica – obywatela unijnego statusu pracownika migrującego.

2. Artykuł 12 rozporządzenia 1612/68, który zezwala dzieciom pracownika migrującego na pobyt i edukację na terenie państwa członkowskiego, uprawnia również rodzica – głównego opiekuna tych dzieci (niezależnie od jego narodowości) do pozostania z nimi na czas edukacji na terenie tego

* Mgr Aleksandra Czekał – doktorantka w Katedrze Prawa Europejskiego UJ.

państwa członkowskiego. Uprawnienie to przysługuje rodzicowi nawet w przypadku rozwodu z małżonką – obywatelem unijnym, czy też utratą przez rodzica posiadającego obywatelstwo unijne statusu pracownika migrującego w państwie członkowskim.

3. Obywatel Unii Europejskiej, który utracił prawo do zamieszkania z państwem członkowskim jako pracownik migrujący może, jako obywatel Unii Europejskiej, powoływać się na bezpośrednie stosowanie art. 18 §1 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską. Ewentualne warunki, czy ograniczenia tego prawa muszą być kontrolowane przez odpowiednie władze, jak i sądy krajowe pod względem zgodności z zasadami prawa wspólnotowego, a w szczególności z zasadą proporcjonalności.

Podstawy prawne orzeczenia

Orzeczenie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (dalej: „ETS”) w sprawie Baumbast oraz R. dotyczy przede wszystkim interpretacji art. 18 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (dalej: „TWE”) oraz art. 12 rozporządzenia 1612/68 o swobodzie przemieszczania się pracowników we Wspólnocie¹.

Artykuł 18 ust. 1 TWE stanowi, że każdy obywatel Unii ma prawo do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium Państw Członkowskich, z zastrzeżeniem ograniczeń i warunków ustanowionych w niniejszym Traktacie i środkach przyjętych w celu jego wykonania. Natomiast artykuł 12 rozporządzenia 1612/68, przyznaje dzieciom obywatela państwa członkowskiego, który jest lub był zatrudniony na terytorium innego państwa członkowskiego, dostęp do powszechnego systemu oświaty, nauki zawodu i szkolenia zawodowego na takich samych warunkach, jakie obowiązują obywateli tego państwa, jeżeli dzieci przebywają na jego terytorium.

Okoliczności faktyczne

Pierwsze postępowanie zostało zapoczątkowane przez rodzinę Baumbast, a mianowicie panią Baumbast – obywatelkę kolumbijską, jej męża pana Baumbast – obywatela niemieckiego, córkę pani Baumbast z pierwszego małżeństwa, obywatelkę kolumbijską (traktowaną w powyższym postępowaniu

¹ Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich (dalej: Dz. Urz. WE) nr L 257, 19.10.1968 r.

jako członka rodziny pana Baumbast), oraz wspólną córkę państwa Baumbast, posiadającą podwójne obywatelstwo niemieckie i kolumbijskie.

W maju 1990 roku pani Baumbast poślubiła pana Baumbast. W czerwcu 1990 rodzina Baumbast otrzymała zezwolenie na zamieszkanie w Wielkiej Brytanii, ważne przez pięć lat. W latach 1990- 93 pan Baumbast pracował w Wielkiej Brytanii najpierw jako pracownik, a później jako właściciel firmy. Jednakże firma ta wkrótce zbankrutowała. Z uwagi na trudności ze znalezieniem dobrze płatnej posady w Wielkiej Brytanii, pan Baumbast w 1993 roku rozpoczął pracę dla niemieckich firm w Chinach i Leshoto. Od 1990 roku państwo Baumbast posiadali dom w Wielkiej Brytanii, a ich córki uczęszczały do tamtejszych szkół. Nie stanowili oni obciążenia socjalnego dla władz brytyjskich, posiadali bowiem ubezpieczenie zdrowotne w Niemczech. Tam też jeździli w celu przeprowadzania badań medycznych. W maju 1995 roku pani Baumbast wystąpiła z wnioskiem do ministra spraw wewnętrznych Wielkiej Brytanii o przyznanie jej i członkom rodziny prawa do pozostania w Wielkiej Brytanii na czas nieokreślony. W styczniu 1996 roku uzyskała decyzję odmowną, którą następnie zaskarżyła do Krajowego Trybunału Imigracyjnego. W odpowiedzi na skargę, władze imigracyjne Zjednoczonego Królestwa uznały, że dzieci państwa Baumbast posiadają niezależne prawo pobytu wynikające z art. 12 rozporządzenia 1612/68. Takie samo prawo zostało przyznane pani Baumbast z uwagi na prawo pobytu dzieci. Natomiast Trybunał Imigracyjny nie wypowiedział się na temat prawa do pozostania w Zjednoczonym Królestwie pana Baumbast. Stwierdził jedynie, że pan Baumbast nie posiadał statusu pracownika, jak i nie spełniał wymogów dyrektywy 90/364², z uwagi na nieposiadanie odpowiedniego ubezpieczenia zdrowotnego, jak i wystarczających środków do życia. Pan Baumbast, jak i minister spraw wewnętrznych Wielkiej Brytanii odwołali się od tej decyzji do Imigracyjnego Trybunału Apelacyjnego.

Drugie postępowanie zostało zapoczątkowane przez panią R., obywatelkę Stanów Zjednoczonych. W 1990 roku przeprowadziła się ona do Wielkiej Brytanii wraz z mężem, obywatelem francuskim, korzystającym ze statusu pracownika migrującego. Mieli oni dwoje dzieci, które posiadały podwójne obywatelstwo amerykańskie i francuskie. Pani R. uzyskała zezwolenie na zamieszkanie w Wielkiej Brytanii ważne do października

² Dyrektywa Rady nr 90/364 z 28 czerwca 1990 o prawie pobytu, Dz. Urz. WE nr L 180, 13.07.1990 r.

1995 roku. We wrześniu 1992 pani R. i jej mąż rozwiedli się. Pani R. pozostała jednak w Wielkiej Brytanii razem z dziećmi, nad którymi przyznano jej opiekę. Mąż pani R. regularnie odwiedzał dzieci. Pani R. kupiła następnie dom w Wielkiej Brytanii i zaczęła pracować jako projektantka wnętrz. W 1997 roku wyszła ponownie za mąż – za obywatela brytyjskiego. Wcześniej, w październiku 1995 roku, pani R. złożyła wniosek o przyznanie jej oraz jej dzieciom prawa do pozostania na terytorium Wielkiej Brytanii na czas nieokreślony. Prawo to zostało w grudniu 1996 roku przyznane jej dzieciom, jako członkom rodziny pracownika migrującego (to znaczy byłego męża pani R.). Samej pani R. prawa tego jednak odmówiono. Zaskarżyła ona tę decyzję do Krajowego Trybunału Imigracyjnego, jako sprzeczną z prawem poszanowania życia rodzinnego i utrudniającą jej dzieciom prawo zamieszkania i edukacji w Wielkiej Brytanii. Skarga ta została oddalona. W związku z tym pani R. odwołała się do Krajowego Imigracyjnego Trybunału Apelacyjnego.

Krajowy Imigracyjny Trybunał Apelacyjny, do którego trafiły skargi w sprawach państwa Baumbast i pani R., postanowił wszcząć postępowanie. Zwrócił się on do ETS z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

1). Czy dzieci obywatela Unii Europejskiej, same również będące obywatelami Unii, mają prawo, zgodnie z art. 12 rozporządzenia 1612/68, do kontynuowania edukacji w kraju, w którym ich rodzic posiada prawo zamieszkania z uwagi na wykonywanie pracy? Czy to ewentualne uprawnienie wygasa, jeśli:

a) rodzice się w międzyczasie rozwiodą,

b) tylko jeden rodzic jest obywatelem Unii i ten rodzic zaprzestanie pracy w kraju członkowskim (a tym samym straci status pracownika),

c) dzieci nie są obywatelami Unii.

2). Czy art. 12 rozporządzenia 1612/68 powinien być rozumiany, jako uprawniający rodzica – głównego opiekuna (bez względu na posiadane obywatelstwo) do zamieszkania z dziećmi podczas ich edukacji niezależnie, czy w międzyczasie rodzice się rozwiodą (sprawa pani R.), bądź czy rodzic, będący obywatelem Unii i korzystający ze swobody przepływu pracowników utraci status pracownika (sprawa państwa Baumbast)?

3). Czy obywatel Unii, który przestał korzystać z prawa zamieszkania w kraju członkowskim z uwagi na utratę statusu pracownika, może jako obywatel Unii powołać się na bezpośrednią skuteczność art.18 TWE, jako przepisu uprawniającego do zamieszkania w tym kraju? Jeśli odpowiedź jest

pozytywna, czy konsekwencją będzie prawo do zamieszkania także członków jego rodziny? Na jakiej podstawie prawnej?³

Opinia Rzecznika Generalnego

Rzecznik Generalny Geelhoed w swojej opinii do sprawy pani R. i państwa Baumbast z dnia 5 czerwca 2001 roku podkreślił, iż początkowo swoboda przepływu osób była związana z prowadzeniem przez obywateli państw członkowskich aktywności ekonomicznej (§19 opinii). Jednakże zauważa on, iż od momentu wprowadzenia w/w swobody, nastąpił nie tylko rozwój prawa wspólnotowego, ale także zmieniły się znacząco realia gospodarcze i socjalne. Prawo wspólnotowe nie nadąża, zdaniem Rzecznika Generalnego, za tymi zmianami (§87 opinii). W latach 60-tych XX wieku, kiedy rozporządzenie 1612/68 weszło w życie, stosunki rodzinne i ekonomiczne były stabilne. Nie miała także miejsca nasilona migracja do krajów członkowskich. Sytuacja ta w chwili obecnej uległa radykalnej zmianie. Przykładem może być fakt rozwodu w rodzinie pani R., czy praca pana Baumbast daleko od rodziny (§23 opinii). Te fakty muszą znaleźć, zdaniem Rzecznika Generalnego, swoje odbicie w orzeczeniach ETS (§20 opinii). W związku z powyższym uznał on, że odpowiedź na pierwsze pytanie sądu krajowego powinna być pozytywna. Dzieci pani R. mają, według niego, prawo do pozostania na terytorium Wielkiej Brytanii na podstawie art. 10 rozporządzenia 1612/68⁴. Uprawnienie to nie wygasa nawet po rozwodzie rodziców, o ile ich ojciec posiada status pracownika w rozumieniu art. 39 TWE (§83 opinii). W przypadku dzieci państwa Baumbast, Rzecznik Generalny stoi na stanowisku, że i one mają prawo do pozostania na terytorium Wielkiej Brytanii. Podstawą prawną w tym przypadku byłby jednak art. 12 rozporządzenia

³ Krajowy Imigracyjny Trybunał Apelacyjny zadał jeszcze jedno pytanie, aczkolwiek pod warunkiem, iż odpowiedź na pytanie trzecie będzie negatywna. Z uwagi na stanowisko ETS w tej sprawie, kwestia ta zostanie pominięta.

⁴ Art. 10 § 1 rozporządzenia 1612 / 68 stanowi:

1. Następujące osoby, bez względu na obywatelstwo, mają prawo do osiedlenia się razem z pracownikiem będącym obywatelem państwa członkowskiego, który zatrudniony jest na terytorium innego państwa członkowskiego:

- a) jego współmałżonek i ich zstępni w wieku poniżej 21 lat lub pozostający na utrzymaniu pracownika;
- b) wstępni pracownika i jego małżonka pozostający na utrzymaniu pracownika.

1612/68. Według Rzecznika Generalnego art. 10 ww. rozporządzenia nie znajduje tu zastosowania, ponieważ pan Baumbast nie posiada już statusu pracownika na podstawie art. 39 TWE, a z kolei art. 12 rozporządzenia przyznaje prawo do edukacji w kraju członkowskim dzieciom obywatela członkowskiego, który był zatrudniony na terenie innego państwa członkowskiego (§84 opinii). Rzecznik Generalny zwraca uwagę na istotny wpływ, jaki na decyzję o ewentualnej migracji wywiera możliwość edukacji dzieci w innym kraju członkowskim (§90 opinii). Ponadto odpowiada się on za prawem do pozostania na terytorium państwa członkowskiego wraz z uczącymi się dziećmi rodzicowi – głównemu opiekunowi. Nawiązuje w tej kwestii do art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka o prawie do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (§93 opinii)⁵.

Rzecznik Generalny ustosunkował się również w swojej opinii do kwestii bezpośredniej skuteczności art. 18 TWE. Stał on na stanowisku, że artykuł ten przyznaje bezpośrednio obywatelom unijnym prawo do przemieszczania się i zamieszkania na terenie innego państwa członkowskiego. Uważa, że artykuł ten jest wystarczająco precyzyjny i nie potrzebuje w związku z tym dalszego uszczegóławiania (§103 opinii). Jakikolwiek ograniczenia tego prawa nie mogą pozbawić go swojej istoty. Jeśli zatem obywatel unijny nie będzie uprawniony na podstawie innych przepisów prawa wspólnotowego do prawa pobytu w innym państwie członkowskim, to będzie mógł skorzystać z art. 18 TWE (§115 opinii).

Orzeczenie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości

ETS podzielił co do zasady stanowisko Rzecznika Generalnego. Rozpatrując pierwsze pytanie, zaznaczył, iż przepisy rozporządzenia 1612/68 muszą być interpretowane w duchu poszanowania godności człowieka. Mają one na celu zapewnienie jak najlepszych warunków do integracji rodziny pracownika

⁵ Art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka stanowi:

„1. Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji.

2. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.”

w obcym społeczeństwie (§50 orzeczenia). Nie przychylił się przy tym do argumentacji Komisji, która stanęła na stanowisku, że prawo do kontynuowania edukacji przez dzieci pana Baumbast przysługuje im tylko wówczas, gdyby nie miały takiej możliwości w kraju ojczystym. ETS stwierdził, że takie rozumienie rozporządzenia 1612/68 byłoby niezgodne z jego duchem (§54 orzeczenia). Odnosząc się do sprawy pani z R., ETS uznał, że rozwód nie zmienił sytuacji jej dzieci, ponieważ były mąż pani R. nadal pracuje na terenie Wielkiej Brytanii, a zatem korzysta ze statusu pracownika. W związku z tym jego dzieci korzystają zarówno z prawa pobytu, jak i kontynuowania edukacji na terenie Wielkiej Brytanii, zgodnie z rozporządzeniem 1612/68. Odpowiadając zatem na pierwsze pytanie, ETS przyznał dzieciom migrującego pracownika prawo do pobytu i edukacji na terenie państwa członkowskiego, gdzie rodzic prowadzi działalność gospodarczą. Sytuacja pozostaje niezmienna nawet po rozwodzie rodziców, jak i po utracie przez rodzica – obywatela unijnego statusu pracownika.

Analizując drugie z postawionych pytań, ETS podkreślił, jak istotna jest dla pracownika, z humanitarnego punktu widzenia możliwość, zamieszkania z najbliższą rodziną (§68 orzeczenia). Ponadto uznał, że dzieci mają prawo do zamieszkania z rodzicem – głównym opiekunem przez czas kontynuowania edukacji rozpoczętej w kraju, w którym jeden z rodziców pracował. Sytuacja ta nie ulega zmianie nawet, jeśli taki stosunek pracy już nie istnieje. W innym przypadku takie uprawnienie dzieci miałyby jedynie charakter fasadowy (§ 71 orzeczenia). ETS nakazuje przy tym interpretować rozporządzenie 1612/68 zgodnie ze standardami gwarantowanymi przez art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (§72 orzeczenia). ETS stanął na stanowisku, że dzieci, które rozpoczęły edukację w kraju członkowskim, w którym ich rodzic, obywatel państwa członkowskiego, był zatrudniony, mogą tą edukację kontynuować także po utracie przez niego statusu pracownika migrującego. Z kolei rodzicowi - głównemu opiekunowi dzieci uczących się (niezależnie od posiadanego obywatelstwa) przysługuje wówczas uprawnienie do pozostania z nimi na czas kształcenia. Nie wygasa ono ze względu na ewentualny rozwód rodziców⁶.

Odnosząc się do pytania trzeciego, ETS podkreślił, że z uwagi na wprowadzenie w Traktacie z Maastricht (dalej: „TUE”) instytucji obywatelstwa

⁶ G. Barrett, *Family Matters: European Community Law and third – country family members*, Common Market Law Review 2003, vol. 40, s. 387 i nast.

unijnego⁷, wcześniejsze uwarunkowanie prawa pobytu od podjęcia działalności ekonomicznej przez beneficjenta, straciło swój sens (§ 81-83 orzeczenia). Ponadto przyznał on art. 18 §1 TWE bezpośrednią skuteczność, uznając ten przepis za dostatecznie jasny i bezwarunkowy (§84 orzeczenia). Wszelkie ograniczenia tego artykułu muszą pozostawać przy tym w zgodzie z generalnymi zasadami prawa wspólnotowego, a w szczególności z zasadą proporcjonalności, z której wynika, że Wspólnota powinna wybierać takie działania legislacyjne, które najmniej obciążą suwerenność państw członkowskich⁸ (art. 5 TWE)⁹.

Ponadto, po szczegółowym zbadaniu okoliczności faktycznych w sprawie Baumbast, ETS stanął na stanowisku, że byłoby sprzeczne z zasadą proporcjonalności uznanie, że państwo Baumbast nie spełniało wymogów dyrektywy 90/364. Posiadali oni bowiem wystarczające ubezpieczenie zdrowotne, jak również nie stanowili nieuzasadnionego obciążenia finansowego dla Wielkiej Brytanii (§90 – 93 orzeczenia).

Komentarz

Rosnące znaczenie koncepcji obywatelstwa Unii Europejskiej

Analizując orzeczenie ETS, zauważyć można, iż obywatelstwo Unii Europejskiej nabiera coraz większego znaczenia¹⁰. Jest ono niezwykle istotnym czynnikiem nowoczesnego ładu społecznego i narodowego. Zawiera w sobie „niezbędne minimum praw człowieka”¹¹, „ofiarowuje każdemu perspektywę pierwszej osoby liczby mnogiej – a nie tylko perspektywę obserwatora”¹².

⁷ Na temat istoty pojęcia obywatelstwa europejskiego, jako wzajemnej, personalnej, akcydentalnej, zależnej i pozornej więzi prawnej pomiędzy osobą fizyczną (obywatelem państwa członkowskiego), a Unią Europejską zob. np. C. Mik, *Obywatelstwo europejskie w świetle prawa wspólnotowego i międzynarodowego*, Toruński Rocznik Praw Człowieka i Pokoju 1994, zeszyt 2, s. 67 i nast.

⁸ F. Emmert, M. Morawiecki, *Prawo Europejskie*, Warszawa – Wrocław 2002, s. 159.

⁹ Art. 5 ust. 3 TWE stanowi: „Działanie Wspólnoty nie wykracza poza to, co jest konieczne do osiągnięcia celów niniejszego Traktatu.”

¹⁰ K. Lenaerts, P. van Nuffel, *Constitutional law of the European Union*, Londyn 1999, s. 402.

¹¹ Opinia Rzecznika Generalnego z dnia 9. 12. 1992 r. w sprawie C – 168/91 Christos Konstantinidis, Zbiór Orzeczeń ETS (dalej: Zb. Orz.), s. I – 1191.

¹² J. Habermas, *Obywatelstwo a tożsamość narodowa. Rozważania nad przyszłością Europy*, Warszawa 1993, s. 15 i n.

Unia Europejska, jako pierwotnie twór przede wszystkim polityczny, przekształca się w Unię ludzi Europy¹³. Zmiana ta zasługuje na pozytywną ocenę¹⁴. Obywatelstwo odpowiada ludzkiej potrzebie przynależności, a ponadto nadaje takie prawa, które coraz silniej wiążą obywateli z Unią Europejską¹⁵.

ETS w orzeczeniu do sprawy Baumbast, stanął na podobnym stanowisku, jak we wcześniejszym orzeczeniu w sprawie Grzelczyk¹⁶, gdzie stwierdził, że obywatelstwo jest autonomicznym źródłem praw, a nie jedynie sumą praw już istniejących w tym zakresie. Z kolei centralną, najważniejszą konsekwencją tego prawa jest nic innego, jak uprawnienie wszystkich obywateli do swobodnego przemieszczania się i zamieszkiwania w jakimkolwiek kraju członkowskim (co zostało podkreślone w trzecim raporcie Komisji w sprawie obywatelstwa Unii Europejskiej z 2001 r.¹⁷). Przywilej ten jest nie tylko źródłem legitymizacji procesu europejskiej integracji poprzez zaangażowanie w nią obywateli – głównych aktorów unijnej sceny, ale także podstawowym czynnikiem w utwierdzaniu w ludziach poczucia przynależności do europejskiej rodziny i posiadania europejskiej tożsamości. To obywatele tworzą trzon i nadają sens Unii Europejskiej.

ETS w swoim orzeczeniu uwzględnił nie tylko literalne brzmienie przepisów dotyczących swobody przepływu obywateli, ale wziął również pod uwagę, postulowane zresztą także przez Rzecznika Generalnego, zmieniające się okoliczności społeczne i ekonomiczne. Wyraźnie stanął on na stanowisku, iż w celu zapewnienia maksimum praw dla beneficjentów rozporządzenia 1612/68 nie można ograniczyć się jedynie do jego literalnego brzmienia, pomijając jego cel. Powyższe stanowisko ETS jest o tyle istotne, że prawo do poruszania się i pobytu członków rodziny obywatela unijnego nie jest nigdzie wyraźnie przewidziane w TWE. Wypływa ono jednak z prawa do poszanowania jedności rodziny, która z kolei jest nierozzerwalnie związana z obowiązkiem ochrony życia rodzinnego. Stanowi ona jedną z podstawowych wartości w tradycjach konstytucyjnych wszystkich państw członkowskich,

¹³ N. W. Barber, *Citizenship, nationalism and the European Union*, 27 *European Law Review* (dalej: E. L. Rev.) 2002, s. 246 i nast.

¹⁴ M. Magoska, *Obywatel w procesie zmian*, Kraków 2001, s. 202 i nast.

¹⁵ G. Halmi, *Warszawskie Forum ECAS* marzec 2003, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa, www.batory.org.pl (dalej: FB), s. 7.

¹⁶ Sprawa C-184/99, Rudy Grzelczyk v. Centre public d'aide sociale d'Ottignies- Louvain-la-Neuve. *Zb.Orz.* 2001, s. I - 06193.

¹⁷ COM (2001) 0506.

przez co wymaga również zapewnienia szerokiej ochrony na poziomie wspólnotowym. Kilkakrotnie ETS w swoim orzeczeniu odwołuje się do konieczności uwzględnienia wolności i godności, która stara się realizować poprzez możliwie szeroką interpretację rozporządzenia 1612/68. Pozbawienie bowiem opiekuna dziecka pracownika migrującego prawa do pozostania z nim podczas nauki, za czym wnioskowała Komisja, znacząco ograniczyłoby wolność wyboru w podjęciu decyzji co do zmiany miejsca pobytu w celu znalezienia zatrudnienia w innym państwie. ETS oparł swoje orzeczenie na odwołaniu się w znacznej mierze do wartości ludzkich. Ponadto starał się on pogodzić treść niezmiennych po wprowadzeniu części drugiej TWE przepisów na temat obywatelstwa z przepisami prawa wtórnego regulujących swobodę przemieszczania się. Taka wykładnia funkcjonalna ETS jest niezbędna, ponieważ pominięcie w orzeczeniu Baumbast treści art. 17 i n. TWE byłoby w pewnym sensie przyznaniem racji sceptykom i przeciwnikom wprowadzenia instytucji obywatelstwa do TWE, stojącym na stanowisku, iż instytucja ta tak naprawdę nie wprowadziła znaczących zmian w interpretacji poszczególnych wspólnotowych aktów prawnych¹⁸. Należy mieć świadomość, iż fakt umieszczenia przepisów n/t obywatelstwa w części drugiej TWE nie jest przypadkowy. Gdyby bowiem faktycznie te przepisy miały nie mieć w ogóle znaczenia lub mieć wydzźwięk jedynie symboliczny, to wówczas znalazłyby się one zapewne bądź w preambule, bądź w przepisach początkowych TWE. Tak się jednak nie stało.

Projekt konstytucji Unii Europejskiej a koncepcja obywatelstwa unijnego

Analizowane orzeczenie ETS jest z jednej strony nowatorskie, ale z drugiej stanowi naturalne następstwo, swoiste *resume* dotychczasowych celów realizowanych w ramach Unii Europejskiej. Zwieńczeniem całego przedsięwzięcia jest z pewnością projekt konstytucji Unii opracowany przez Konwent Europejski¹⁹. Przez komentatorów uważany jest jako przełomowy dla rozwoju europejskich celów²⁰ (głównie zbliżania Unii do jej obywateli). Znajdują się

¹⁸ R. Hansen, P. Weil, *Introduction: Citizenship, Immigration and Nationality: Towards a Convergence in Europe?*, [w:] *Citizenship, Immigration and Nationality Law in the EU*, Palgavre 2001, s. 2 i nast.

¹⁹ Dz. Urz. WE nr C 169, 18. 07. 2003 r.

²⁰ J. H. H. Weiler, *Federalism and Constitutionalism: Europe's Sonderweg, 10/00 Jean Monnet Working Paper*, www.jeanmonnetprogram.org.

tam osobne artykuły dotyczące obywatelstwa Unii wraz z określeniem praw związanych z tą ideą. Choć nie różnią się one generalnie od istniejących już w TWE, to nabierają one, moim zdaniem, nowego znaczenia z uwagi na fakt, iż konstytucja ta ma w najbliższej przyszłości wytyczyć kierunek rozwoju Unii Europejskiej. Wiadomo bowiem, że obywatelstwo Unii posiada podstawowe znaczenie w dyskusji na temat projektu konstytucji Unii Europejskiej²¹. Artykuł I – 8 ust. 2 projektu wymienia prawa przysługujące obywatelom Unii. Pierwsze miejsce zajmuje w projekcie prawo swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich. Przewodniczący Komisji Europejskiej Romano Prodi stwierdził trafnie, że „Budowanie demokratycznej Unii Europejskiej nie oznacza budowania superpaństwa. Oznacza nadaniu koncepcji obywatelstwa nowego wymiaru. Obywatelstwo unijne może stanowić istotny czynnik społecznej integracji legalnych imigrantów do Unii Europejskiej. Musimy określić zestaw praw podstawowych, które będą przysługiwać wszystkim legalnym mieszkańcom Unii Europejskiej i będą przez nich przyjęte”.

Już Arystoteles wierzył, że to właśnie obywatele są przeznaczeni tak do samodzielnego działania, jak i podporządkowania zorganizowanym strukturom państwowym i to oni, a nie rozbudowana biurokracja, mają być podwaliną idealnego modelu państwowości. Należy pamiętać, że to właśnie obywatelstwo europejskie stanowi zasadniczy element wiarygodności unii politycznej, a obywatele są uczestnikami procesu zarządzania Unią. To właśnie dzięki idei obywatelstwa przyszła konstytucja Unii Europejskiej może odebrać sceptykom argument istnienia w Unii deficytu demokracji, który wynika z jednej strony z braku wspólnej tożsamości (*ethnos*), a z drugiej z braku społeczeństwa politycznego (*demos*)²².

Dyrektywa o prawie obywateli Unii Europejskiej i członków ich rodzin do przemieszczania się i pobytu na terenie państw członkowskich²³

Powyższe uwagi w mniejszym lub większym zakresie znajdują odzwierciedlenie w nowej dyrektywie na temat prawa obywateli Unii Europejskiej i członków ich rodzin do przemieszczania się i pobytu na terenie państw

²¹ S.Kadelbach, *Union Citizenship*, 9/03, *ibid.*

²² A. Wiener, *Strategia praw oraz instytucji ponadpaństwowych*, [w:] *ibid.*, s. 64.

²³ Dyrektywa Rady i Parlamentu Europejskiego nr 2004/ 38, Dz. Urz. WE nr L 158, 30. 04. 2004 r.

członkowskich. Jej celem jest nie tylko zapewnienie przejrzystości i ujednoczenie dotychczasowego, skomplikowanego stanu prawnego w zakresie swobody przemieszczania się, ale również uproszczenie wszelkich procedur w tej kwestii. Z dniem 30 kwietnia 2006 roku zastąpi ona dziewięć dyrektyw oraz dokona nowelizacji rozporządzenia 1612/68. Dyrektywa ta wychodzi naprzeciw nowej sytuacji tak prawnej, jak i politycznej, którą stworzyło wprowadzenie instytucji obywatelstwa Unii. Jej celem jest zagwarantowanie wszystkim obywatelom unijnym przebywających na terenie innych państw członkowskich praw zbliżonych do tych posiadanych przez własnych obywateli. W związku z tym wszelkie wymogi administracyjne w tym zakresie powinny być ograniczone do koniecznego minimum. I tak prawo do pozostania na terenie państwa członkowskiego na okres nie przekraczający 3 miesięcy nie może być obwarowane żadnymi ograniczeniami (art. 6) (wystarczy przypomnieć, że dyrektywa 90/364 o prawie pobytu, dotycząca osób, których prawo pobytu nie przysługuje na podstawie innych uregulowań prawa wspólnotowego, wymaga od osób ubiegających się o prawo pobytu posiadania środków finansowych niezależnie od czasu pozostawania na terenie państwa członkowskiego). Dodatkowo obywatele Unii, jak i członkowie ich rodzin, którzy nieprzerwanie przez okres 5 lat przebywali legalnie na terenie państwa członkowskiego nabywają uprawnienie do uzyskania prawa stałego pobytu, które nie może być uzależnione od posiadania odpowiednich środków finansowych (art. 16 i nast.). Taka możliwość ma na celu wzmocnienie statusu obywatela unijnego oraz ułatwienie mu socjalnej integracji w wybranym państwie członkowskim. Warto również podkreślić, że głównym celem niniejszej dyrektywy jest zapewnienie jak najszerzej ochrony wspólnoty rodzinnej, w szczególności poprzez ustanowienie nowej, szerokiej definicji „członka rodziny”. Obejmuje ona nie tylko małżonka, ale również partnera, z którym obywatel unijny pozostaje w stałym związku, pod warunkiem, że taki faktyczny związek jest traktowany przez ustawodawstwo państwa pobytu na równi z małżeństwem. Ponadto członkami rodziny, po spełnieniu pewnych wymogów, są również dzieci i inne osoby pozostające na utrzymaniu obywatela unijnego (art. 2 ust. 2). Dyrektywa ta w dużej mierze uwzględnia nie tylko aktualną sytuację ekonomiczno-społeczną, ale także dotychczasowe orzecznictwo ETS w zakresie swobody przemieszczania się osób. Wystarczy przytoczyć chociażby art. 12 ust. 3, który jest po prostu kalką fragmentu analizowanego orzeczenia w sprawie Baumbast stanowiąc, że opuszczenie przez obywatela Wspólnoty kraju członkowskiego nie pozbawia ani jego

dzieci ani małżonka opiekującego się nimi (bez względu na narodowość) prawa do odpowiednio, kontynuowania nauki i opieki w danym kraju.

Zakaz dyskryminacji

Głosowane orzeczenie łączy się także z problemem dyskryminacji ze względu na obywatelstwo²⁴. Zakaz takiej dyskryminacji zawarty jest w art. 12 TWE²⁵. W celu faktycznego i bezwarunkowego przestrzegania zakazu dyskryminacji, nie ma on charakteru zobowiązania wzajemnego. Realizowanie tego zakazu przez władze publiczne oraz sektor niepubliczny ani nie jest, ani być nie może uzależnione od stosowania podobnych uregulowań przez pozostałe państwa członkowskie. Idąc dalej w swych rozważaniach, można stwierdzić, iż zakaz dyskryminacji ma na celu, m. in. zapewnienie faktycznej integracji migrującego obywatela w kraju członkowskim²⁶, poszanowania wartości nadrzędnych, uwzględnienia różnorodności kulturowej w tym obszarze wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, jakim jest Unia Europejska. Państwa członkowskie zobowiązane są traktować obywateli innych państw członkowskich tak samo, jak własnych obywateli²⁷. Ewentualne dyskryminacyjne traktowanie może być oparte jedynie na obiektywnych czynnikach, niezależnych od obywatelstwa, a dodatkowo zastosowane środki powinny być proporcjonalne i właściwe do osiągnięcia legitymowanego

²⁴ C. Oliveira, *Workers and other persons: Step- by- step from movement to citizenship- case law 1995–2001*, C. M. L. Rev. 2002, vol. 39, s. 78 i nast.

²⁵ Art. 12 ust.1 TWE stanowi: „W zakresie zastosowania niniejszego Traktatu i bez uszczerbku dla postanowień szczególnych, które on przewiduje, zakazana jest wszelka dyskryminacja ze względu na przynależność państwową.” Jeżeli jednak zakaz dyskryminacji ze względu na obywatelstwo jest skonkretyzowany w prawie wspólnotowym, to nie zachodzi potrzeba powoływania się na art. 12 TWE. Tak też jest na gruncie swobody przemieszczania pracowników, gdzie podstawę roszczeń stanowi art. 39 TWE, jak i uregulowania prawa wtórnego. Art. 39 TWE wymienia prawa objęte zakresem swobody przepływu pracowników „z zastrzeżeniem ograniczeń uzasadnionych względami porządku publicznego, bezpieczeństwa publicznego i zdrowia publicznego”. Zob. D. Lasok, *Zarys prawa Unii Europejskiej. Cz. II – Prawo gospodarcze*, Toruń 1998, s. 99 i nast., A. Świątkowski, *Europejskie prawo socjalne, t II. Europejskie prawo pracy*, Warszawa 1999, s. 32 i nast., L. Mitrus, *Swoboda przemieszczania się pracowników po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, Warszawa 2003, s. 83 i nast.

²⁶ L. Florek, *Europejskie prawo pracy*, Warszawa 2003, s. 44.

²⁷ S. Acierno, *The Carpenter judgment: fundamental rights and the limits of the Community legal order*, 28 E. L. Rev. 2003, s. 406.

celu. Zdaniem Baquero Cruz, ETS słusznie dostrzega, iż dyskryminacja pracowników jest zdecydowanie bardziej niebezpieczna niż dyskryminacja dóbr lub usług. Mamy tu bowiem do czynienia z wymiarem osobistym, ludzkim²⁸. Prawa człowieka zawsze powinny mieć pierwszeństwo przed interesami gospodarczymi i wspólnotowymi²⁹.

W sprawie Baumbast powołanie się na jakiegokolwiek obiektywne czynniki, legitymujące dyskryminacyjne traktowanie w postaci zakazu edukacji i uprawnień z tym związanych, rzecz jasna, nie mogły być podniesione.³⁰ W związku z tym ETS zezwolił dzieciom na kontynuowanie edukacji zgodnie z art. 12 rozporządzenia 1612/68, a rodzicowi – głównemu opiekunowi na towarzyszenie im. Brak takiego uprawnienia z pewnością byłby bardzo istotną przeszkodą w realizacji swobody migracji.

Bezpośrednia skuteczność art. 18 TWE

Istotną kwestią w glosowanym orzeczeniu jest fakt, że ETS po raz pierwszy zdecydował się uznać bezpośrednią skuteczność art. 18 TWE. Wcześniej bowiem zagadnienie, czy art. 18 uprawnia jednostkę do wywodzenia z niego swoich praw do przemieszczania oraz pobytu niezależnie od innych postanowień TWE, ETS bądź w ogóle pomijał (orzeczenie w sprawie Martinez Sala³¹), bądź stanowczo odmawiał temu przepisowi wystarczającej jasności, precyzyjności i bezwarunkowości do wywarcia skutku bezpośredniego³² (orzeczenie w sprawie Kaba³³). ETS swoje stanowisko tłumaczył istnieniem

²⁸ B.Cruz, *Free Movement and Private Autonomy*, 24 E.L. Rev. 2002, s. 603.

²⁹ S.Konopacki, *Obywatelstwo europejskie – wielka iluzja dla nowych członków?*, [w:] *Obywatelstwo europejskie...*, s. 48.

³⁰ Jak zauważa L. Mitrus, wszelkie regulacje ograniczające swobodę migracji muszą spełniać warunki konieczności, celowości i proporcjonalności. Muszą one ponadto dążyć do osiągnięcia uzasadnionego celu zgodnego z TWE oraz muszą być uzasadnione istotnymi powodami wynikającymi z ochrony interesu publicznego – zob. L. Mitrus, *Swoboda przemieszczania...*, s. 100. Takie warunki nie są spełnione w sprawie Baumbast.

³¹ Sprawa C-85 / 96 Maria Martinez Sala v. Freistaat Bayern. Zb.Orz. 1998, s.I-02691.

³² Jeszcze przed orzeczeniem ETS w sprawie Baumbast i R. w literaturze, jak i w orzecznictwie ETS przeważało stanowisko, że możliwość nałożenia ograniczeń na praw nie wyklucza jego bezpośredniego skutku – zob. C. Jacqueson, *Union citizenship and the Court of Justice: something new under the sun? Towards social citizenship*, 2002 E. L. Rev. 27, s.274.

³³ Sprawa C-356 / 98 Arben Kaba v.Secretary of State for the Home Department. Zb.Orz. 2000, s. I-02623.

art. 39 TWE, ograniczającego swobodę przemieszczania się pracowników. Odmowa przyznania bezpośredniej skuteczności art. 18 TWE negowała jednakże sens jego istnienia. O tym, czy jakiś przepis jest lub nie jest bezpośrednio obowiązujący decydują trzy kryteria, ustalone przez ETS w słynnym orzeczeniu *Van Gend*³⁴. Musi on, po pierwsze, być sformułowany w sposób jasny i bezwarunkowy, po drugie nie może być uwarunkowany od spełnienia dodatkowych przesłanek i po trzecie musi nadawać się do stosowania przez organy i sądy krajowe bez wprowadzania dodatkowych środków. ETS słusznie stanął na stanowisku, iż ograniczenia zawarte w tym artykule nie są wystarczające do odmowy przyznania mu bezpośredniej skuteczności³⁵. Przyznanie „prawa swobodnego poruszania się i pobytu na terytorium Państwa Członkowskiego” jest wystarczająco zwięzłe i bezwarunkowe. Z drugiej jednak strony artykuł ten przewiduje możliwość nałożenia ograniczeń i warunków ustanowionych w TWE i środkach przyjętych w celu jego wykonania. Czy to może być podstawą do odmowy przyznania temu przepisowi bezpośredniej skuteczności? Z pewnością nie, gdyż sam ETS w swoich wcześniejszych orzeczeniach, dotyczących m. in. art. 39 stanął na stanowisku, że przewidziane tam ograniczenia, uzasadnione względami porządku, zdrowia i bezpieczeństwa publicznego nie pozbawiają tego artykułu bezpośredniej skuteczności³⁶. Mogą być one poddane kontroli sądowej tak, jak art. 18 TWE. To samo dotyczy przewidzianego w ust. 2 tego artykułu uprawnienia do wydania przepisów ułatwiających korzystanie z praw przewidzianych w ustępie 1 (takie samo uprawnienie przewidziane jest w odniesieniu do art. 39 TWE). Wszystkie powyższe argumenty świadczą o tym, że art. 18 TWE można uznać za bezpośrednio obowiązujący, gdyż wszelkie ograniczenia legitymowane przez treść tego przepisu nie mogą naruszać jego istoty. W związku z tym należy ocenić pozytywnie stanowisko ETS, który, jak już wspomniałam, po raz pierwszy uznał w orzeczeniu *Baumbast* bezpośrednią skuteczność artykułu 18 TWE, stanowiąc, że wszelkie jego ograniczenia muszą być zgodne z zasadą proporcjonalności.

Takie stanowisko ETS po raz kolejny potwierdza duże znaczenie, jakie niesie za sobą wprowadzenie instytucji obywatelstwa unijnego. Należy mieć

³⁴ Sprawa C- 26/ 62 N. V. *Algemene Transport-en-Expeditie Onderneming Van Gen den Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen*, Zb. Orz. 1963, s. 1 i nast.

³⁵ Z. Brodecki, M. Drobysz, S. Majkowska, *Traktat o Unii Europejskiej, Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską z komentarzem*, Warszawa 2002, s. 160.

³⁶ Sprawa C 41/47 *Van Duyn v. Home Office*, Zb. Orz. 1974, s. 1337 i nast.

jednak świadomość, że orzeczeniem tym ETS nie przyznał powszechnego prawa do korzystania z bezpośredniej skuteczności art. 18 ust. 1 dla wszystkich obywateli. Ograniczył go bowiem tylko do „obywateli Unii Europejskiej, którzy nie korzystają już z prawa do pobytu jako pracownicy migrujący” (teza 3 orzeczenia). Takie sformułowanie może świadczyć o tym, iż na prawa płynące art. 18 ust. 1 TWE powoływać się mogą byli pracownicy migrujący, podczas gdy pozbawieni jego są zasadniczo pracownicy „nie migrujący”, to znaczy ci, którzy nie wyjechali do innego państwa członkowskiego i nie podjęli tam pracy albo nie posiadają przynajmniej wystarczających środków do utrzymania. Takie stanowisko z pewnością ogranicza znacznie zakres bezpośredniej skuteczności art. 18, a przez to i praw płynących z instytucji obywatelstwa unijnego. Za szerokim brzmieniem tego artykułu postulował Rzecznik Generalny, który w §105 swojej opinii opowiedział się za korzystaniem z bezpośredniej skuteczności tego artykułu przez tak obywateli aktywnych ekonomicznie, jak i nie aktywnych, bez jakiegokolwiek różnicy. Należy mieć jednak nadzieję, że koncepcja obywatelstwa unijnego, jak już to zostało wspomniane powyżej jest dość dynamiczna, dlatego nie należy wykluczyć, że w późniejszych orzeczeniach ETS zmodyfikuje swoje stanowisko i poszerzy zakres podmiotowy bezpośrednio skutecznego art. 18 ust. 1 TWE.

Ochrona praw podstawowych w Unii Europejskiej

Analiza przedmiotowego orzeczenia ETS byłaby niepełna bez zwrócenia uwagi na jeszcze jedną, bardzo istotną kwestię. Art. 6 ust. 2 TUE³⁷ odwołuje się wprost do ochrony praw podstawowych zawartych w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (dalej: „Konwencja”), podpisanej w Rzymie 4 listopada 1950 roku³⁸. Znaczenie tej Konwencji w unijnym porządku prawnym potwierdza również uchwalona 7 grudnia 2000 roku w Nicei Karta Podstawowych Praw Unii³⁹ (dalej: „Karta”). Nadaje ona istniejącym już prawom nowy, bardziej obywatelski wymiar⁴⁰. Stanowiąc

³⁷ Art. 6 ust.2 stanowi: „Unia szanuje prawa podstawowe zagwarantowane w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności...”.

³⁸ L. Mitrus, *Swoboda przemieszczania...*, s. 100.

³⁹ Dz. Urz. WE 2000 nr C 364 / 8, 18. 12. 2000 r.

⁴⁰ C. McGlynn, *Families and the European Union Charter of Fundamental Rights: progressive change or entrenching the status quo?*, 26 E. L. Rev. 2001, s. 583 i nast. Przeciwnikiem normatywnego rozbudowywania praw człowieka w unijnym porządku prawnym jest J. H. H. Weiler,

ma ona w przyszłości część II konstytucji Unii Europejskiej. Aktualnie Karta jest jedynie polityczną deklaracją (*solemn proclamation*)⁴¹, której postanowienia nie mają charakteru prawnie wiążącego⁴². Karta będzie w przyszłości tak przewodnikiem dla interpretacji obowiązującego prawa, jak i podstawą do tworzenia nowych aktów prawnych⁴³. Stanowi ona dowód na pogłębiającą się integrację polityczną Unii⁴⁴. Jednym z najistotniejszych praw człowieka jest obowiązek poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, do którego odwołuje się art. 7 Karty⁴⁵, jak i art. 8 Konwencji. Prawo to musi być interpretowane bardzo szeroko, jak uczynił ETS w przypadku orzeczenia w sprawie Baumbast i R⁴⁶. Stał on bowiem na stanowisku, że tylko wtedy prawo pobytu w kraju członkowskim rodziny pracownika migrującego będzie faktycznie zapewnione, jeśli uznanych zostanie szereg wynikających z tego prawa uprawnień. ETS zwrócił szczególną uwagę przede wszystkim na konieczność umożliwienia wspólnego zamieszkania członkom takiej rodziny. W przeciwnym razie dojdzie do nieproporcjonalnej ingerencji w życie rodzinne, co z kolei będzie w sprzeczności z postanowieniami Karty. ETS dążył ponadto do zagwarantowania pracownikowi migrującemu i jego rodzinie takich praw, które umożliwiłyby im, na równi z obywatelami danego państwa członkowskiego, korzystanie z wszelkich dostępnych ułatwień i udogodnień⁴⁷.

The Constitution of Europe – do the new clothes have an emperor? And other essays on European integration, Cambridge 1999, s. 324 i nast.

⁴¹ R. W. Davis, *Citizenship of the Union... rights for all?*, 27 E. L. Rev. 2002, s. 126 i nast.

⁴² A. Wyrozumska, *Jednostka w Unii Europejskiej*, [w:] J. Barcz (red), *Prawo Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2003, s. 377 i nast.

⁴³ Na Kartę powołuje się analizowana powyżej dyrektywa 2004/38.

⁴⁴ Ch. Engel, *The European Charter of Fundamental Rights. A changed Political Opportunity Structure and its Normative Consequences*, 2 ELJ, vol. 7, s. 159 i nast.

⁴⁵ Art. 7 Karty stanowi: „Każdy ma prawo do ochrony prywatności, życia rodzinnego, mieszkania i korespondencji.”

⁴⁶ Zakres ochrony życia rodzinnego i prywatnego, gwarantowany przez Kartę musi znajdować się co najmniej na takim samym poziomie, jaki zapewnia Konwencja z uwagi na art. 52 ust. 3 Karty, który stanowi: „W zakresie, w jakim niniejsza Karta zawiera prawa, które odpowiadają prawom gwarantowanym w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, znaczenie i zakres takich praw są zgodne z nadanymi im przez tę Konwencję. Niniejszy przepis nie stanowi przeszkody w ustanowieniu przez prawo Unii szerszej ochrony.”

⁴⁷ L. Mitrus, *Swoboda przemieszczania...*, s. 104 i nast.

Zgodność orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie *Baumbast i R.* z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej: ETPCz) wywiera znaczący wpływ na orzecznictwo ETS. Dowodem jest m. in. glosowane orzeczenie. ETS nakazuje interpretować rozporządzenie 1612/68 w świetle wymogu ochrony życia rodzinnego wyrażonego w art. 8 Konwencji i interpretowanego przez ETPCz (§ 72 orzeczenia). Odwołuje się przy tym do swojego wcześniejszego orzeczenia w sprawie *Komisja v. Niemcy*⁴⁸. ETS stwierdził w nim, iż prawo do ochrony życia rodzinnego uznane jest za fundamentalne tak w świetle orzecznictwa ETS, jak i zmian wprowadzonych przez Jednolity Akt Europejski⁴⁹. ETPCz szeroko postrzega zakres ochrony życia rodzinnego zawarty w art. 8 ust. 1 Konwencji. Dowodem może być jego orzeczenie w sprawie *Boultif v. Switzerland*⁵⁰, w którym uznał, że wydalenie obcokrajowca z kraju, w którym zamieszkuje jego najbliższa rodzina, stanowi nadużycie prawa do ochrony życia rodzinnego. ETS, uznając prawo do pozostania wraz ze swoimi dziećmi rodzica – głównego opiekuna w państwie członkowskim na czas ich edukacji, konsekwentnie zatem podąża za linią orzeczniczą ETPCz w tej kwestii⁵¹.

Podsumowanie

Podsumowując, należy jednoznacznie uznać orzeczenie w sprawie *Baumbast i R.* za trafne. Wartości, na straży których stanął ETS, tj. ochrona obywatelstwa Unii, zakaz dyskryminacji, poszanowanie dla życia rodzinnego to idee, których znaczenie w powiększającej i jednoczącej się Europie powinny być troskliwie kultywowane i chronione. I pomimo niektórych niedoskonałości tego orzeczenia, odnosi się wrażenie, że Trybunał stara się realizować myśl „*in dubio pro civitate europeae*”⁵².

⁴⁸ Sprawa C- 249/86 *Komisja v. Niemcy*, Zb. Orz. 1989, s. 01263.

⁴⁹ Dz. Urz. WE nr L 169, 29.06.1987., s. 002 i nast.

⁵⁰ Sprawa *Boultif v. Switzerland*, nr 54273 / 00, § § 39, 41, 46. ECHR 2001 - IX.

⁵¹ Takie samo stanowisko ETS zajął w sprawie *Carpenter*, w której również odwołał się do orzeczenia ETPCz w sprawie *Boultif v. Switzerland (ibid)*- sprawa C- 60 / 00 *Carpenter v. Sekretarz Spraw Wewnętrznych*, Zb. Orz. 2002, str. I – 06279, § 42 – 46.

⁵² N. Reich, S. Harbacevica, *Citizenship and family on trial...*, s. 637.